

Kunskap, attityd och kommunikation gällande skadliga ämnen i leksaker, elektronik och madrasser - intervjuer med förskolechefer i Malmö

Masa Emilsson Pohara
2014

Miljö- och hälsoskydd

Examensarbete för magisterexamen 15 hp

Lunds universitet

Kunskap, attityd och kommunikation gällande skadliga ämnen i leksaker, elektronik och madrasser

- intervjuer med förskolechefer i Malmö

Masa Emilsson Pohara

2014

Examensarbete för magisterexamen 15 hp, Lunds universitet

Intern handledare: Maria Hansson, Centrum för miljö- och klimatforskning,
Lunds universitet

Extern handledare: Christina Lewander Rosengren, Miljöförvaltningen
Malmö Stad

Abstract

Studies show that toys, electronics and mattresses that are used by children in preschool environments contain hazardous substances. These substances can cause serious long term effects on children's health and development and it is therefore important to minimise exposure to products containing these substances. Young children spend a significant amount of time in preschools and a change in the preschool environment could have an important effect on the total level of exposure. Toys, electronics and mattresses are also things that are relatively easy to replace and are therefore the focus of this study. The preschool head is responsible for the purchase of these items and therefore six preschool heads in the city of Malmö have been interviewed. The purpose of the interviews is to find out how much the preschool heads know about the hazardous substances in toys, electronics and mattresses, what attitude they have toward this issue and in what way information is best communicated to them. The study shows that there is some knowledge of often discussed concepts related to hazardous substances in toys. No knowledge is shown of hazardous substances occurring in electronics and mattresses. The preschool heads that have engaged in projects and discussion with experts show better knowledge about this issue. More knowledge is necessary to enable better choices in purchasing preschool items. The preschool heads show a positive attitude toward the discussion, to increasing their knowledge and making a better environment for the children. But it is hard to find time for this issue, and too many false alarms and broad-brush information perceived by the head and employees is slowing the progress down. The preschool heads wish for concrete and substantial information, by courses, checklists for purchases, webpages and lists of what items to avoid.

Innehållsförteckning

Abstract

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och målsättning.....	2
1.2 Frågeställning.....	3
1.3 Miljövetenskaplig relevans.....	3
2. Metod.....	4
2.1 Datainsamling.....	4
2.2 Intervjupersonerna.....	4
2.3 Analysmetod.....	5
2.4 Avgränsning.....	5
3. Resultat.....	6
3.1 Kunskap om skadliga ämnen i leksaker, elektronik och madrasser.....	6
3.1.1 Kunskap om skadliga ämnen i leksaker.....	6
3.1.2 KontroAdobe Garamond Proll vid inköp.....	6
3.1.3 Kunskap om skadliga ämnen i elektronik och elektriska leksaker.....	7
3.1.4 Kunskap om skadliga ämnen i madrasser.....	7
3.1.5 Egna initiativ till att öka kunskapen.....	7
3.2 Attityd till frågan om skadliga ämnen i leksaker, elektronik och madrasser.....	7
3.2.1 Upplevelse av diskussionen kring skadliga ämnen.....	7
3.2.2 Tid för att arbeta med frågan.....	8
3.2.3 Prioriteringar vid val av leksaker, elektronik och madrasser.....	9
3.2.4 Svårigheter i arbetet med att minska förekomsten av leksaker som innehåller skadliga ämnen.....	9
3.3 Information och kommunikation.....	10
3.3.1 Informationsvägar.....	10
3.3.2 Nyckelpersoner.....	10
3.3.3 Upplevda svårigheter vid kommunikation och kontakt med myndigheter....	11
4. Sammanställning.....	11
Tabell 1. Kunskap.....	12
Tabell 2. Attityd.....	13
Tabell 3. Information och kommunikation.....	14
5. Diskussion.....	17

5.1 Miljövetenskaplig relevans.....	18
6. Slutsatser.....	19
Tackord.....	20
Referenser.....	21
Bilaga Intervjuguide.....	22

1. Inledning

Användningen av kemikalier har på många sätt bidragit till att utveckla och modernisera vårt samhälle och dess många positiva effekter har gjort kemikalieindustrin till en av världens största industrier. Det finns dock ett problem med att kemikaliers effekt på hälsa och miljö inte testas i samma snabba takt som kemikalierna släpps ut på marknaden. Enligt Kemikalieinspektionen finns det idag 50 miljoner olika kemiska substanser och antalet ökar med 23 nya kemiska substanser varje minut dygnet runt (Kemikalieinspektionen, 2011). Förändringar i lagstiftningen är ofta en långsam process och därför kan även skadliga ämnen föras ut på marknaden under en mycket lång tid innan de begränsas eller förbjuds. Barn är särskilt känsliga för de skadliga ämnenas påverkan därför att deras hjärna, hormonsystem och immunförsvar är i utvecklingsskedet och störningar i denna utveckling kan få livslånga konsekvenser. De äter, dricker och andas mer än vuxna i förhållande till sin kroppsvikt. Barn kryper dessutom på golv där både golvmaterialet och dammet kan innehålla en cocktail av skadliga ämnen och tuggar och suger på saker för att uppleva och lära. Detta särskilda beteende bidrar till att barn blir mer exponerade för kemikalier som finns i deras omgivning (Kemikalieinspektionen, 2011).

Malmö Stad ställer vid upphandling av lek och hobbymaterial till förskolor krav på att produkterna inte innehåller genom kemikalielagstiftningen begränsade ämnen och att leksaker inte får innehålla cancerogena, mutagena eller reproduktionsstörande ämnen (Malmö Stad, 2012). Men enligt personlig kommunikation med andställd på Malmö Stad finns det idag dessvärre inte alltid tid och resurser för att faktiskt följa upp att dessa krav uppfylls, och satsningar behöver göras för att detta ska bli bättre. Miljöstyrningsrådet (2013) har i en rapport granskat vilka krav som ställs vid upphandling av produkter till förskolan i olika kommuner och kommit fram till att det, utöver krav på att lagstiftning följs, ställs miljökrav i ungefär hälften av fallen.

53 av 211 leksaker och andra produkter gjorda för barn som Kemikalieinspektionen har analyserat visar sig innehålla skadliga ämnen i halter som är förbjudna inom EU genom Reach-förordningen och RoHS-direktivet (Kemikalieinspektionen, 2013). Detta är produkter som både hamnar i privata hem och i förskolor över hela landet. De ämnen som hittades i förbjudna halter är ftalater, kortkedjiga klorparaffiner (SCCP), bly, bromerade flamskyddsmedel och kadmium (Kemikalieinspektionen, 2013). Andra skadliga ämnen som påträffas i produkter gjorda för barn är bisfenol A (Kemikalieinspektionen, 2012) och perfluorerade ämnen (Naturskyddsföreningen, 2013). Dessa ämnen har bland annat hormonstörande, cancerframkallande och allergiframkallande effekter men effekten av att utsättas för alla dessa ämnen samtidigt är fortfarande okänd. En mycket kort beskrivning av dessa ämnen följer för att klargöra hur de påverkar barns hälsa och miljön och därför också kan vara viktiga att känna till vid inköp av leksaker och andra material på förskolor om förekomsten av skadliga ämnen ska kunna minskas.

- *Ftalater* används som mjukgörare i plaster och förekommer i leksaker och madrassöverdrag som tillverkas i mjuk plast. Analyser av bröstmjölk, blod och urin visar att människor har ftalater i kroppen på grund av den stora exponeringen för dessa ämnen i vardagen. Ftalater misstänks ha hormonstörande effekter och tros vara en orsak till att spermiekvaliteten hos män har försämrats under de senaste decennierna och förekomsten av testikelcancer och missbildningar i det manliga könsorganet har ökat (Jönsson, 2009).

- *Kortkedjiga klorparaffiner (SCCP)* används som mjukgörare och brandskyddsadditiv i plaster. Klorparaffiner är stabila, svårnedbrytbara föreningar som bioackumuleras i miljön och är därför klassificerade som prioriterade miljögifter (Naturvårdsverket, 2009).
- *Bisfenol A* är ett östrogenliknande ämne som kan finnas i hårda plastleksaker och nappflaskor. Det påverkar hormonsystemet, ger beteendestörningar och misstänks kunna skada fortplantningsförmågan. Exponering kan exempelvis ske genom att ämnet släpper från nappflaskan till maten (Kemikalieinspektionen, 2012).
- *Bly* skadar nervsystemet och de röda blodkropparna och kan vid allvarlig förgiftning orsaka förlust av nervfunktioner och förlamning i ibland annat armarna. Bly förekommer i elektriska leksaker, kretskort och kablar. Det har särskilt skadlig effekt på foster och barn därför att hjärnan och nervsystemet inte är färdigutvecklade. Studier visar att om foster och små barn utsätts för större mängder bly kan deras utveckling fördröjas och de kan drabbas av beteendestörningar och lägre IQ (Livsmedelsverket, 2014).
- *Kadmium* används till bland annat färgpigment, ytbehandling, som stabilisator i plast och i uppladdningsbara batterier. Kadmium ansamlas i njurarna och försämrar deras förmåga att rena blodet. Även mycket låga exponeringsnivåer av kadmium kan orsaka minskad bentäthet och frakturer (Åkesson et al. 2006).
- *Bromerade flamskyddsmedel* används i elektriska apparater, madrasser och textilier som brandhämmande ämne. Eftersom de läcker ut i miljön hittas de även i vatten, sediment och vattenlevande djur. Bromerade flamskyddsmedel lagras både i människans kropp och i miljön och kan skada foster samt har hormonstörande och cancerframkallande egenskaper. En del forskare menar att det inte är fastställt att flamskyddsmedel verkligen minskar brandriskerna. Därför menar dessa forskare att medlen inte bör användas alls på grund av sina skadliga egenskaper (Stockholms Universitet, 2010).
- *Perfluorerade ämnen* kan bland annat finnas i impregnerade soff- och madrassöverdrag. De är giftiga, reproduktionsstörande samt mycket svårnedbrytbara (Naturskyddsföreningen, 2013).

1.1 Syfte och målsättning

Syftet med studien är att ta reda på hur mycket kunskap förskolechefer har om kemikalier och andra skadliga ämnen i de leksaker, elektronik och madrasser som barnen kommer i kontakt med på förskolan samt vad förskolecheferna har för attityd och tankar kring frågan och den diskussion som finns idag. Syftet är också att undersöka på vilket sätt förskolecheferna skulle vilja få information när det gäller att öka kunskapen om skadliga ämnen. Genom att ta reda på detta kan exempelvis miljöförvaltningar ta fram just den information som behövs och förmedla den på ett sätt som förskolechefer tycker är bra och effektivt. Förskolechefer är ansvariga för de inköp som görs till förskolan och har goda möjligheter att sprida kunskap vidare inom organisationen. Det kan därför vara eftersträvanvärt att de har goda kunskaper som leder till goda val vid inköp. Leksaker, elektronik och madrasser är exempel på saker som förskolebarn dagligen kommer i kontakt med och goda val vid inköp kan ha en stor effekt på den totala exponeringen för ämnen som påverkar barns hälsa.

1.2 Frågeställning

- Vad har förskolechefer för kunskap om de skadliga ämnen som förekommer i leksaker, elektronik och madrasser på förskolor och vad har de för attityd till frågan?
- Hur kan kunskap och information om detta kommuniceras på bästa sätt?

1.3 Miljövetenskaplig relevans

Temat för uppsatsen ligger inom området miljövetenskap därför att det berör de miljö- och hälsofarliga ämnen som vi släpper ut på marknaden och i vår omgivning. Genom att få en bättre förståelse för vilken kunskap förskolechefer i dagsläget har om skadliga ämnen i leksaker, elektronik och madrasser som de köper in till förskolan samt på vilket sätt ny kunskap om detta kan kommuniceras till dem kan barns exponering för skadliga ämnen förhoppningsvis minskas genom att rätt insatser sätts in för att höja kunskapsnivån och möjliggöra att bättre val görs vid inköp. Detta kan i sin tur bidra till bättre hälsa och en sundare miljö för barn att vistas i samt en mer hållbar utveckling av vårt samhälle.

2. Metod

2.1 Datainsamling

Studien är utförd med kvalitativa intervjuer som datainsamlingsmetod - en metod som lämpar sig för frågor som rör människors upplevelser av olika saker eller deras syn på verkligheten. Kvalitativa intervjuer, där intervjupersonerna beskriver sina upplevelser med egna ord, har därför valts för denna studie. Intervjuerna är av standardiserad - ostrukturerad typ. En standardiserad intervju kännetecknas av avsaknaden av skillnader mellan intervjuerna genom att samma frågor ställs i samma ordning och på samma sätt till samtliga intervjupersoner. En ostrukturerad intervju innebär att svarsalternativen inte är fasta. Den har helt öppna svarsmöjligheter där intervjupersonen själv bestämmer vilken struktur svaren får (Trost, 2005).

Förskolechefer väljs ut som intervjupersoner för denna studie eftersom de ansvarar för de inköp som görs av förskolan.. Tillsammans med handledare på Lunds Universitet beslutas att cirka fem personer bör intervjuas i en studie av denna omfattning för att ta fram tillräckligt med information och vara genomförbart på den tid som finns. Efter kartläggning av vilka skadliga ämnen som vanligtvis förekommer i leksaker, elektronik och madrasser på förskolor genom studier av rapporter från bland annat Kemikalieinspektionen och Naturskyddsföreningen tas en intervjuguide fram (se Bilaga Intervjuguide) som stäms av med handledare för att säkerställa att frågorna är relevanta för studien. Intervjuguiden består av tretton frågor och är utformad så att en intervju ska kunna genomföras på 60 minuter.

Ett e-mail skickas till 15 förskolechefer. Både kommunala och privata förskolor i olika stadsdelar i Malmö kontaktas. Lista över förskolor och kontaktuppgifter hittas via Malmö Stads hemsida. Förskolecheferna får genom detta första e-mail information om undersökningens tema och syfte, intervjuens varaktighet, att intervjun kommer att spelas in och att intervjupersoner eller förskolor inte kommer att nämnas vid namn i uppsatsen. Av de femton tillfrågade förskolecheferna ställer sex stycken upp på att bli intervjuade vilket ses som en bra respons som tyder på att det finns ett intresse för frågan.. Därefter påbörjas intervjuerna med förskolecheferna på överenskomna datum.

2.2 De intervjuade förskolecheferna

Förskolecheferna anonymiseras och tilldelas siffrorna 1 till 6 i uppsatsen. Samtliga förskolechefer är kvinnor med 15-30 års erfarenhet av att arbeta inom förskola. Detta är inte ett medvetet val från min sida utan kan möjligtvis förklaras med att det är en kvinnodominerad bransch och att just förskolechefer i regel kan tänkas ha en lång erfarenhet av verksamheten. Att endast en av sex intervjupersoner är chef för privat förskola kan bero på att det finns betydligt fler kommunala än privata förskolor i Malmö. Det är också värt att nämna att i de fall förskolan är kommunal så är förskolecheferna ansvariga för flera förskolor inom samma stadsdel. Dessa sex förskolechefer har intervjuats i denna studie:

- Förskolechef 1 är förskolechef på två kommunala förskolor i Malmö.
- Förskolechef 2 är förskolechef på två kommunala förskolor i Malmö.
- Förskolechef 3 är förskolechef på en privat förskola i Malmö.
- Förskolechef 4 är förskolechef på två kommunala förskolor i Malmö.

- Förskolechef 5 är förskolechef på tre kommunala förskolor i Malmö.
- Förskolechef 6 är förskolechef för två kommunala förskolor i Malmö.

2.3 Analysmetod

När intervjuerna genomförts transkriberas de för att möjliggöra bearbetning och analys av materialet. Texten delas sedan upp på områdena kunskap, attityd samt information och kommunikation. Uppdelningen i dessa tre områden görs för att knyta an till frågeställningen och även för att kunna kontrollera att den besvaras med det material som finns.

2.4 Avgränsning

Det är inte möjligt att i denna uppsats ta upp alla hälsoskadliga ämnen som förekommer på en förskola. Avgränsningar har gjorts till att enbart skadliga ämnen i leksaker, elektronik och madrasser, som enligt tidigare studier som nämns i denna uppsats är vanligt förekommande på förskolor, diskuteras. Detta är dessutom lösa föremål som förskolan själv köper in och kan välja att byta ut. Skadliga ämnen som förekommer i byggmaterial, luft och mark har uteslutits dels för att det inte skulle kunna rymmas i denna uppsats och dels för att det är saker som är svårare att påverka och kräver andra, mer omfattande åtgärder. Studien är också avgränsad till Malmö kommun och därför är samtliga intervjuer gjorda i Malmö.

3 Resultat

3.1 Kunskap om skadliga ämnen i leksaker, elektronik och madrasser

3.1.1 Kunskap om skadliga ämnen i leksaker

De intervjuade förskolechefernas kunskapsnivå om skadliga kemikalier i leksaker och andra material är varierande. Samtliga känner däremot till problemet och det finns ord som återkommer hos alla intervjupersoner när de själva får beskriva vad de vet. De produkter som anses innehålla skadliga kemikalier är leksaker i mjuk plast, produkter med stark doft, billiga produkter som är tillverkade i Asien samt antingen gamla eller nya leksaker. Det råder delade meningar om det är bättre med gamla eller nya leksaker. Förskolechef 1, 2, 3 och 5 anser att gamla leksaker innehåller fler skadliga ämnen medan förskolechef 4 och 6 anser att nya leksaker innehåller fler skadliga ämnen. De som anser att gamla leksakerna är bättre förklarar detta med att de skadliga ämnena har hunnit försvinna från leksakerna med åren. De som anser att nya leksaker är bättre hänvisar till att kemikalielagstiftningen har skärpts och påverkat produktionen. Förskolechefer 1, 3 och 5 nämner också att det är större risk att icke CE-märkta produkter innehåller skadliga ämnen medan de CE-märkta uppfyller EUs grundläggande krav (se tabell 1).

De skadliga ämnen som nämns är ftalater och flamskyddsmedel. Bisfenol A, kortkedjiga klorparaffiner eller kadmium, som också är vanligt förekommande skadliga ämnen i leksaker, nämns ej. Det är förskolechef 1, 3 och 5 som nämner att plastleksaker kan innehålla skadliga ftalater. Endast förskolechef 1 nämner att det finns skadliga flamskyddsmedel i vissa leksaker (se tabell 1).

Samtliga förskolechefer känner till att vissa skadliga ämnen som finns i leksaker kan vara hormonstörande och cancerframkallande. Förskolechef 1, 3 och 5 känner också till att vissa skadliga ämnen kan öka risken för allergi och astma (se tabell 1). Förskolechef 1, 3 och 5 vill även påpeka att den kunskap som de har idag kan de tacka kunniga personer inom Naturskyddsföreningen och kommunen för och att de inte hade funderat lika mycket på innehållet i exempelvis leksaker om de inte hade kommit i kontakt med dem.

3.1.2 Kontroll vid inköp

Samtliga förskolechefer uppger att det inte finns några rutiner för kontroll av innehåll i de leksaker som köps (se tabell 1). Cheferna för de kommunala förskolorna (1, 2, 4, 5, 6) uppger att de som ansvarar för upphandlingen redan kontrollerar att innehållet är godkänt och chefen för den privata förskolan (3) anser att de stora leksaksföretagen har utfört nödvändiga kontroller. Tidsbrist och kunskapsbrist anges som andra orsaker till att innehåll inte kontrolleras av förskolorna själva. Hälften av förskolecheferna, 3, 4 och 5 uppger att de inte tar emot leksaker från föräldrar, framför allt för att de ofta inte har de pedagogiska egenskaperna som behövs på en förskola men även för att det ytterligare försvårar kontrollen av innehållet i leksakerna. De övriga tre som uppger att de ibland tar emot leksaker från föräldrar säger att innehållet i leksakerna inte kontrolleras. Samtliga förskolechefer uppger att de inte känner till tillverkningsland för de leksaker som köps in. Det finns en allmän uppfattning om att leksaker som köps via avtal och är upphandlade av kommunen, eller leksaker som köps av stora företag i det fall förskolan är privat, inte tillverkas i länder där det inte finns en bra kemikalielagstiftning som styr tillverkningen.

3.1.3 Kunskap om skadliga ämnen i elektronik och elektriska leksaker

Samtliga förskolechefer uppger att elektriska leksaker sällan förekommer på deras förskolor, men att det ibland ändå kan dyka upp en och annan leksak som blinkar, låter och hoppar. De elektriska leksakerna anses bidra till för mycket buller och de lämnar mindre utrymme för barnen att använda sin egen fantasi under leken och är därför inte populära bland pedagoger. Däremot är användningen av datorer, iPads, CD-spelare och kameror något som är väldigt vanligt enligt alla intervjupersoner. De uppger att de större barnen, 4-5 år, använder elektronik dagligen men under korta stunder. De små barnen, 1-3 år, använder elektronik några gånger i veckan. De risker med elektronik som diskuteras på förskolorna är att barnen utsätts för strålning och huruvida detta är farligt eller ej. De har dock alla kommit fram till att den pedagogiska nyttan med dessa apparater är större än riskerna eftersom de används i utbildningen och under begränsade tider och de är överens om att barnen måste lära sig använda elektronik som hjälpmedel. Frågan om jämställdhet dyker också upp. Intervjuperson 4 påpekar att alla föräldrar inte har råd att köpa dessa apparater till sina barn och då de är ett viktigt redskap i dagens moderna samhälle så kan en del barn komma efter med inläringen om de inte får lära sig att använda apparaterna på förskolan heller.

Ingen av förskolecheferna uppger innehållet av exempelvis bromerade flamskyddsmedel, bly eller kadmium som en risk med användningen av elektronik och elektriska leksaker (se tabell 1).

3.1.4 Kunskap om skadliga ämnen i madrasser

Hälften av de intervjuade förskolecheferna (2, 3 och 6) uppger att de har andra alternativ än skumgummimadrasser som barnen sover på, som stapelbara sängar eller barnvagnar utomhus. De som har skumgummimadrasser anser att dessa säkert är kontrollerade av upphandlarna och att inga farliga ämnen finns i madrasserna eftersom de är beställda genom avtal. De säger att de är noggranna med rengöringen av madrassöverdragen och att madrasserna är nya.

Ingen av förskolecheferna nämner att skumgummimadrasser kan innehålla bromerade flamskyddsmedel eller perfluorerade ämnen som är skadliga för hälsan (se tabell 1).

3.1.5 Egna initiativ till att öka kunskapen

Förskolechef 1 och 3 har med Naturskyddsföreningens hjälp satt igång projekt där material- och leksaksinventering har gjorts för att öka kunskapen om kemikalier i leksaker och vilka som bör väljas bort. Förskolechef 1 uppger att förskolan ordnar workshops med personalen som bidrar till ökad kunskap om märkning av plastleksaker hos hela personalstyrkan. Förskolechef 5 har försökt öka kunskapen om skadliga ämnen som förekommer på förskolan genom att diskutera med miljöinspektörer från miljöförvaltningen och andra intresserade kollegor inom förskoleförvaltningen (se tabell 1).

3.2 Attityd till frågan om skadliga ämnen i leksaker, elektronik och madrasser

3.2.1 Upplevelse av diskussionen kring skadliga ämnen

Samtliga förskolechefer är överens om att diskussionen om skadliga ämnen som förekommer på förskolorna är viktig och måste finnas. De anser att den är nödvändig för att de ska kunna ta sitt ansvar och nästan alla har vid något tillfälle diskuterat frågan på den egna förskolan. En av förskolecheferna, nr 4, anger dock att de inte alls har märkt av diskussionen eller lagt någon tid på den på hennes förskola. De chefer som har följt diskussionen om de skadliga ämnena anser däremot att diskussionen kan bli för hysterisk, icke nyanserad

och att falska larm förekommer (se tabell 2). Framför allt är det den bild som media målar upp av problemet den som anses vara minst nyanserad. Förskolechef 3 förklarar att de har slängt en del leksaker som barnen har tyckt om att leka med på grund av att de har läst att de innehåller skadliga ämnen, men att de vid ett senare tillfälle har hört att det inte var så farligt som artikeln påstod. Då tog de tillbaka de omtyckta leksakerna. Resultatet av detta blir att personalen vid nästa kemikalielarm väljer att inte göra något alls, berättar hon. Förskolecheferna som har märkt av diskussionen om skadliga ämnen menar att för många och icke nyanserade larm har motsatt effekt. Dels så tappar de förtroendet för vad som sägs, dels så känner de en hopplöshet inför allt farligt som finns runtomkring dem och fastnar istället i förnekelse och blir handlingsförlamade. Känslor av att det inte går att påverka situationen dyker upp och ansvaret förskjuts gärna till någon annan.

En ökad kunskap, både hos chefer, personal och de som sköter upphandlingen, är det som anses vara lösningen på problemet enligt samtliga förskolechefer. Om de får mer kunskap om varför och hur pass farligt något är så har de lättare för att ta ställning till de larmrapporter som dyker upp. Ett exempel som förskolechef 3 ger är att de genom mer kunskap skulle kunna bedöma att en viss leksak är farlig om den används på ett visst sätt. Något kanske är skadligt om barn stoppar det i munnen men inte alls skadligt vid vanlig lek. Då kan man anpassa användningen till faran och exempelvis tillse att de riktigt små barnen som gärna stoppar allt i munnen inte får tillgång till denna leksak men att leksaken ändå får finnas där för de äldre barnen. Förskolecheferna anser att det kanske är bristen på just denna djupare kunskap hos media som leder till larm som inte är balanserade och därför bör de själva få mer kunskap för att på rätt sätt kunna förhålla sig till denna informationen.

Förskolechef 4 som uppger att hon inte har märkt av diskussionen om skadliga ämnen i leksaker är den som är minst kritisk till hur problemet framställs och tycker att den är balanserad och nyanserad. Men även hon uttrycker att de behöver mer kunskap om saken inom förskolan.

3.2.2 Tid för att arbeta med frågan

Alla förutom förskolechef 1 uppger att det inte finns tid att prioritera frågan om skadliga kemikalier i leksaker (se tabell 2). Samtalet leder alltid till att intervjupersonerna berättar att de är där för att ta hand om barnen, att se till barnens bästa och att det inte är deras uppgift att ha koll på kemikalier. Det finns inte tid för annat än att vara med barnen, säger de. Arbetsbelastningen tas också upp av förskolechef 3 och 5 som förutspår många sjukskrivningar bland förskolepersonal i framtiden på grund av att arbetsbelastningen redan är för stor och kan öka ytterligare om personalen också ska bedöma kemikalieriskerna. Eftersom de känner att de inte alltid har medhåll från föräldrarna att prioritera denna fråga så blir det egentligen inte mycket gjort, berättar de.

Förskolechef 1 som anser att det visst finns tid för att prioritera frågan säger dock att det bara handlar om att ta sig tid och bestämma sig för att satsa lite pengar på att jobba med detta. Hon håller med om att det inte finns möjlighet att hinna jobba med frågan på ordinarie arbetstid, men de har löst detta genom att personal har fått träffas och ha möten och workshops efter att barnen har blivit hämtade och de har fått betalt för dessa extratimmar.

För att kunna hinna med att göra bättre vid inköp så är det viktigt att få rätt hjälp som gör det möjligt att ta snabba beslut om vad som är bra och vad som är dåligt. En konkret lista på vilka produkter som bör undvikas dyker upp som förslag från förskolechef 2, 4 och 6, och samtliga förskolechefer skulle gärna vilja ha en checklista som kan bockas av vid inköp. Samtliga förskolechefer uppger att det inte är möjligt för dem att för varje enskild produkt sätta sig och leta efter information. Produktdatablad begärs inte ut från leverantörer eftersom ingen ändå har tid att läsa dem, berättar de. Lösningen är att hitta tidseffektiva sätt att jobba med

frågan. Detta är också den enda förutsättningen för att det ska gå att jobba med frågan överhuvudtaget, anser de.

3.2.3 Prioriteringar vid val av leksaker, elektronik och madrasser

Samtliga förskolechefer som intervjuats säger att det som är viktigast vid valet av leksaker och annat material är den pedagogiska nyttan (se tabell 2). Leksakerna ska vara utvecklande och inbjuda till samlek och lärande. Inköpen är kopplade till läroplanen och de teman som är aktuella vid tillfället. Budgeten tillåter heller inte annat än väl planerade köp av saker som behövs i det pedagogiska arbetet. Därefter är kvalitet en annan viktig aspekt, sakerna ska gärna hålla länge. Ofta kan även priset styra, det är något som samtliga förskolor måste ta hänsyn till, men de försöker att motivera ett högre pris med längre hållbarhet om det går.

Att leksakerna inte innehåller skadliga ämnen anses vara viktigt men innehållet är inte något som aktivt kollas upp när leksaker väljs ut, uppger samtliga intervjupersoner. Ingen uppger heller att innehållet av skadliga ämnen kollas vid val av madrasser.

3.2.4 Svårigheter i arbetet med att minska förekomsten av leksaker som innehåller skadliga ämnen

Vad som känns svårast i arbetet med att minska förekomsten av leksaker som innehåller skadliga ämnen skiljer sig åt mellan de olika förskolecheferna. Den gemensamma nämnaren är att bristen på tillräcklig kunskap på ett eller annat sätt tas upp i samtliga fall (se tabell 2). Förskolechef 1 uppger att det som är svårast är sådant som hon känner att hon inte kan göra något åt, exempelvis hur stor budget de har eller beslut som redan är tagna och som i efterhand är svåra att ändra. Förskolechef 4, 5 och 6 uppger att det allra svåraste är att kunna bedöma farligheten, alltså hur pass farligt något egentligen är. De upplever att även om de kan känna till att ett visst material kan innehålla skadliga kemikalier, som exempelvis mjuka plaster, så känner de inte till i vilken halt det skadliga ämnet finns i materialet och kan därför inte fatta beslutet om produkten ska behållas eller slängas. Resultatet blir ofta att produkten får vara kvar eftersom det inte går att motivera byte till en annan produkt och de kostnader som detta medför.

Alla upplever att den information som finns tillgänglig för dem är alltför allmänt hållen och att så länge det inte finns möjlighet att på ett enkelt sätt få ut konkret information om vad som är rätt och fel så kommer det vara mycket svårt att ta några bra beslut.

Det finns även en irritation över att leksaker som innehåller skadliga ämnen överhuvudtaget finns på marknaden och att valet lämnas åt enskilda konsumenter eller förskolepersonal. ”Det måste väl finnas någon form av myndighet som styr att farliga saker sorteras bort och inte kommer in i landet!”, säger förskolechef 4 något irriterad över situationen. Hon tycker att det är ett stort problem att valet lämnas åt folk som varken har eller bör ha några djupare kunskaper i ämnet. Förskolechef 3 uppger av det som är svårast är att våga vara kritiskt till den egna verksamheten. När frågan dyker upp är det lättare att säga att det inte finns några skadliga leksaker på förskolan. Att erkänna att det visst finns en risk för att sådana leksaker förekommer och att det i sin tur kan påverka barnens hälsa är något som är väldigt svårt att göra som pedagog, berättar hon. Hon tar upp som exempel att hon vid något tillfälle när hon blev tillfrågad om hon vet hur gamla leksakerna på hennes förskola var hade sagt ”ja” även om hon egentligen kände att svaret var ”nej”. Hon upplever att det kan finnas en rädsla inför att exempelvis göra en inventering av leksakerna i sin verksamhet och fundera på vad som bör bytas ut därför att man då blottar sig inför både sig själv och föräldrarna, som är ens kunder. Det finns även en oro inför att denna granskning kan leda till negativ publicitet och att man därmed straffas bara för att man har velat göra rätt samt att det blir ett erkännande om att den egna verksamheten inte är bra för barnen. Den risken är det inte alla som vågar ta, berättar förskolechef 3. Förskolechef 2 känner att det på hennes förskola är bra standard på allt och att inget därför upplevs som särskilt svårt eller problematiskt (se tabell 2).

3.3 Information och kommunikation

3.3.1 Informationsvägar

Det är framför allt på fyra sätt som förskolecheferna önskar få information som kan hjälpa dem att välja rätt leksaker och material till förskolan: informationsträff / utbildning på kvällstid som är särskilt anpassad till verksamhet, pedagogisk sida på internet, checklista som kan användas vid inköp samt lista på produkter som ska undvikas (se tabell 3).

En informationsträff under kvällstid, där både kommunala och privata förskolor får vara med, anpassad till just förskoleverksamheten och de utmaningar som finns där är något som efterfrågas av förskolechef 1, 3, 4, 5 och 6. Samtliga upplever att den informationen som de får är för generell och allmänt hållen och att det är svårt att veta vad man rent praktisk ska göra med den informationen och därför efterfrågas mer konkret information. Även information om vad man ska tänka på vid användningen av olika leksaker och hur användningen ska anpassas med hänsyn till de små barnens utveckling önskas i samband med denna utbildning. Vidare beskrivs internet som ett viktigt verktyg och en sida med samlad information anpassad till förskoleverksamhet och de produkter som vanligtvis förekommer där skulle vara önskvärd tycker intervjuperson 2 och 6. Det är viktigt att sidan är pedagogisk och får gärna innehålla bilder så att sakerna är lätta att identifiera. De berättar att det är för tidskrävande att söka information på internet om specifika produkter och det kan vara svårt att hitta rätt och kunna ta ställning till vilka sidor som är tillförlitliga. Konsekvensen av detta är att ingen tar reda på informationen, det blir aldrig av.

En annan viktig sak som efterfrågas av samtliga förskolechefer är en checklista som kan användas vid beställning av varor. Checklistan ska vara konkret och ta upp det som man ska tänka på och titta på vid inköp för att kunna vara säker på att det är en bra produkt, samt vad man ska se till att undvika. Den kan ta upp olika egenskaper eller hur märkningen ska se ut. Samma checklista hade sedan kunnat anpassas och användas för att rensa ut befintliga leksaker och material som inte är bra, föreslår förskolechef 3. En sista sak som efterfrågas av förskolechef 2, 4 och 6 är en konkret lista på vilka produkter som ska undvikas.

3.3.2 Nyckelpersoner

De intervjuade förskolecheferna är överens om att informationen om skadliga ämnen måste nå två grupper: de som ansvarar för inköpen och de som ansvarar för ekonomin. Ett vanligt exempel på hur informationen når de personer som sköter inköpen är att den går från förskoleförvaltningens utbildningschefer, till förskolecheferna och därefter vidare till övrig förskolepersonal. Förskolechef 2, 3 och 6 tycker att den som i första hand ska utbildas eller informeras är förskolechefen (se tabell 3). Denna kan därefter avgöra om informationen är intressant för all personal att ta del av och i så fall föra informationen vidare. Förskolechef 1, 4 och 5 påpekar dock att denna metod enbart fungerar när det finns en intresserad och engagerad förskolechef på plats. En person som är intresserad av informationen kommer med större sannolikhet att anstränga sig för att föra informationen vidare inom organisationen än en ointresserad som inte förstår vikten av detta. I sådant fall kan det vara bättre att låta någon annan intresserad anställd bland exempelvis pedagogerna eller barnskötarna ta del av informationen och sprida den vidare, och de har alla exempel på anställda som de gärna hade skickat på utbildningar istället för att gå själva. Det viktigaste är att i förväg dela upp ansvaret så att alla vet klart och tydligt vad som gäller på deras förskola.

De som ansvarar för ekonomin och hur pengarna fördelas måste få samma information om skadliga ämnen för att det ska avsättas tillräckligt med pengar till bra leksaker och tillbehör på förskolan, anser samtliga förskolechefer. Då kommer inköparen förhoppningsvis inte känna sig tvungen till att välja det billigaste alternativet utan kan välja det bästa ur hälso- och miljösynpunkt, menar förskolechef 1. Om den som ansvarar för ekonomin inte har tillräcklig förståelse för frågan så kommer pengarna inte heller fördelas på rätt sätt. En sådan dubbel informationsinsats kan däremot göra stor skillnad.

3.3.3 Upplevda svårigheter vid kommunikation och kontakt med myndigheter

Generellt upplever förskolechefer att lagar, regler och krav som från olika håll ställs på förskolorna ofta gå emot varandra (se tabell 3). Exempel är att plasttallrikar är bra om man ser till kökspersonalens arbetsmiljö eftersom de inte är lika tunga som porslinstallrikar, men det är sämre för barnen att äta från dem eftersom ämnen från plasten kan läcka till maten. Eller att klättring i träd och byggande av kojor förbjuds för att öka säkerheten på förskolorna, medan pedagogerna har lärt sig att denna typ av lek är bra för skelettets och musklernas utveckling, berättar förskolechef 1. Dessa motsättningar gör det svårt för förskolepersonalen att göra rätt val. Intervjuperson 1 tar också upp att hon och hennes personal upplever exempelvis skriftlig information från olika förvaltningar som förklarar hur barn utvecklas, vad de behöver, vad som gör de lyckliga och hur många kvadratmeter yta de ska ha för att må bra som lite stötande. Det får personalen att undra om det inte är de som utbildade pedagoger som kan detta området bäst. Hon berättar att de kan känna att de alltid blir skrivna på näsan från myndigheternas håll, att de upplever att de ses som okunniga, som om de tycker illa om barn och inte vill att de ska ha det bra. Ett annat problem som förskolecheferna upplever är att den information som finns är för generell och allmänt hållen och att de inte riktigt vet vad de ska göra i praktiken.

Slutligen upplever samtliga chefer för kommunala förskolor (1, 2, 4, 5, 6) att det är mycket svårt att påverka upphandlingen av leksaker. De är inte alltid nöjda med utbudet men har inte nått fram när de har velat ha någon förändring. Förskolechef 3 som är chef för en privat förskola upplever också att det är svårt att påverka leverantörerna därför att privata förskolor inte köper tillräckligt stora mängder för att kunna påverka företagen. Hon tror dock att ett samarbete privata förskolor emellan hade kunnat göra det möjligt för dem att ställa krav på leverantörerna.

3.3.4 Samanställning

En sammanställning av intervjuerna har gjorts i tre tabeller för att ge en lätteöverkådlig bild av resultatet.

- Tabell 1 behandlar området kunskap och vad förskolecheferna vet om skadliga ämnen som förekommer i leksaker, elektronik, elektriska leksaker och madrasser samt om de har vidtagit särskilda åtgärder för att öka kunskapen om detta.
- Tabell 2 behandlar området attityd och hur förskolecheferna upplever den information som finns i skadliga ämnen i produkterna, hur prioriteringar vid inköp ser ut och om det finns möjlighet att lägga tid på frågan. Även svårigheter med att minska förekomsten av produkter som innehåller skadliga ämnen beskrivs.
- Tabell 3 behandlar området information och kommunikation och vad som anses vara goda informationsvägar. Vilka personer information bör riktas till samt svårigheter som upplevs i samband med kontakt med olika myndigheter beskrivs.

Tabell 1.						<u>KUNSKAP</u>					
						KUNSKAP SKADLIGA ÄMNINGEN I LEKSAKER					
Förskolechef 1		Förskolechef 2		Förskolechef 3		Förskolechef 4		Förskolechef 5		Förskolechef 6	
mjuk plast		mjuk plast		mjuk plast		mjuk plast		mjuk plast		mjuk plast	
stark doft		stark doft		stark doft		stark doft		stark doft		stark doft	
billiga produkter		billiga produkter		billiga produkter		billiga produkter		billiga produkter		billiga produkter	
CE-märkning		CE-märkning		CE-märkning		CE-märkning		CE-märkning		CE-märkning	
gamla leksaker		gamla leksaker		gamla leksaker		gamla leksaker		gamla leksaker		gamla leksaker	
ftalater		-		ftalater		-		ftalater		-	
brom. flamskyddsmedel		-		-		-		-		-	
hormonstörande		hormonstörande		hormonstörande		hormonstörande		hormonstörande		hormonstörande	
cancerframkallande		cancerframkallande		cancerframkallande		cancerframkallande		cancerframkallande		cancerframkallande	
allergi- och astmaframkall.		allergi- och astmaframkall.		allergi- och astmaframkall.		allergi- och astmaframkall.		allergi- och astmaframkall.		allergi- och astmaframkall.	
ej rutin för kontroll av innehåll		ej rutin för kontroll av innehåll		ej rutin för kontroll av innehåll		ej rutin för kontroll av innehåll		ej rutin för kontroll av innehåll		ej rutin för kontroll av innehåll	
						KUNSKAP SKADLIGA ÄMNINGEN I ELEKTRONIK OCH ELEKTRISKA LEKSAKER					
Förskolechef 1		Förskolechef 2		Förskolechef 3		Förskolechef 4		Förskolechef 5		Förskolechef 6	
strålning trådlösa nät/apparater		strålning trådlösa nät/apparater		strålning trådlösa nät/apparater		strålning trådlösa nät/apparater		strålning trådlösa nät/apparater		strålning trådlösa nät/apparater	
						KUNSKAP SKADLIGA ÄMNINGEN I MADRASSER					
Förskolechef 1		Förskolechef 2		Förskolechef 3		Förskolechef 4		Förskolechef 5		Förskolechef 6	
-		-		-		-		-		-	
						EGNA INITIATIV TILL ATT ÖKA KUNSKAPEN					
Förskolechef 1		Förskolechef 2		Förskolechef 3		Förskolechef 4		Förskolechef 5		Förskolechef 6	
ja, inventering leksaker/material. Workshops.		nej		ja, inventering leksaker/material		nej		ja, diskussion med kunniga personer		nej	

4. Diskussion

Den kunskap förskolecheferna som deltar i denna undersökning har om skadliga ämnen som förekommer i leksaker, elektronik och madrasser är varierande, men samtliga känner till vissa begrepp som diskuteras bland annat i Naturskyddsföreningens (2013), Kemikalieinspektionens (2013) och Miljöstyrningsrådets (2013) rapporter om skadliga ämnen i förskolemateriel. De känner exempelvis till att mjuka plaster och produkter med stark doft oftare innehåller skadliga ämnen som kan vara hormonstörande och cancerframkallande och detta visar att de på ett eller annat sätt har uppmärksammat den diskussion som finns dels inom kommun och förskolor men självklart också i media. Det finns däremot en skillnad i kunskapsnivå mellan de förskolechefer som på olika sätt har haft samarbete och diskussion med personer och organisationer som är kunniga i ämnet (1, 3, 5) och de förskolechefer som inte har haft denna kontakt (2, 4, 6). Exempelvis känner de till ftalater och bromerade flamskyddsmedel och i viss mån i vilka produkter de kan förekomma. De känner även till att användningen av produkter som innehåller skadliga ämnen kan öka risken för att utveckla astma och allergi samt att produkter med CE-märkning uppfyller EUs grundläggande krav. Det kan mycket väl vara så att dessa förskolechefer som besitter mer kunskap också från början har haft ett större intresse som har lett dem in på exempelvis olika inventeringsprojekt, men själva menar de att deras intresse har uppstått i samband med att deras kunskap har ökat, och att kunskapen fått först via kontakten med organisationerna och genom de inventeringar som har gjorts på deras förskolor. Därför är det inte alls omöjligt att det i dessa fall handlar om ”learning by doing” och att handlingen kom innan kunskapen. Detta kan betyda att det även är möjligt att engagera individer som inledningsvis inte har ett intresse för frågan om skadliga ämnen genom att ge dem rätt verktyg och möjlighet att börja någonstans.

Det är däremot flera skadliga ämnen som i inledningen identifieras som vanligt förekommande i leksaker, elektronik och madrasser som förskolecheferna inte alls tar upp under intervjuerna. De känner inte till att leksakerna kan innehålla kadmium, bisfenol A eller kortkedjiga klorparaffiner. Ingen av dem är heller bekant med att skumgummimadrasser kan innehålla hälsofarliga flamskyddsmedel och perfluorerade ämnen eller att madrassernas PVC-överdrag också kan innehålla ftalater. Då risker med användning av elektronik och elektriska leksaker diskuteras så är det endast strålningen från det trådlösa nätverket och apparaterna som tas upp. Innehållet av exempelvis bromerade flamskyddsmedel som emmitteras när produkten är varm nämns inte alls. Det är lite förvånande att kunskapen om elektriska apparaters innehåll och dess påverkan på hälsan inte allt verkar finnas där. Förskolecheferna uppger i intervjuerna att bättre kunskaper om skadliga ämnen skulle hjälpa dem att anpassa användningen till farligheten. Eftersom de också uppger att både små och större förskolebarn ofta använder elektronik så bör det vara relevant att förskolecheferna får kunskap om riskerna så att användningen kan anpassas därefter. Det finns trots allt en risk för att de små barnen hanterar apparaterna och de elektriska leksakerna på sätt som de egentligen inte är gjorda att hanteras och att de därigenom utsätts för ämnen som kan ha negativ effekt på deras hälsa.

Det är intressant att det råder delade meningar om huruvida det är gamla eller nya produkter som innehåller skadliga ämnen och att samtliga förskolechefers själva tar upp detta när de beskriver vad de vet om skadliga ämnen i leksaker. Förmodligen är det så att de delvis har rätt allihop men att de generaliserar eftersom de, som de själva beskriver, endast har kommit i kontakt med mycket generell information. Nyproducerade leksaker regleras av strängare lagkrav och vissa, om än inte alla, skadliga ämnen kan avdunsta med tiden. Exempelvis äldre textilier och tygdjur som har hunnit tvättas flera gånger innehåller förmodligen mindre skadliga ämnen än nyinköpta sådana. Däremot kan gamla plastleksaker fortfarande innehålla skadliga ämnen som inte försvinner och gamla träleksaker kan exempelvis vara målade med blyhaltiga färger.

Det finns inga rutiner för kontroll av innehåll av skadliga ämnen och hälsorisker vid inköp på någon av förskolorna. Samtliga förskolechefer tycker att det är viktigt att exempelvis leksaker inte innehåller hälsoskadliga ämnen, men det kollas aldrig upp. De uppger vid flera tillfällen i intervjun att de inte vet hur de ska använda den allmänt hållna informationen som de hittills har kommit i kontakt med och detta kan möjligen förklara varför de inte har kunnat utforma rutiner för kontroll. Det är givetvis svårt att kontrollera om något är bra eller dåligt om man inte vet vad man ska titta efter. Just konkreta hjälpmedel som kan användas vid inköp, som en checklista att bocka av, är något som efterfrågas bland förskolecheferna och det finns mycket i resultatet som tyder på att djupare och mer konkreta kunskaper både behövs och önskas av de flesta förskolechefer.

Det är inte svårt att motivera varför chefer för privata förskolor bör ha goda kunskaper för att kunna göra goda val vid inköp. De har möjlighet att beställa varor från vilken leverantör som helst och styrs inte på samma sätt av avtal. Men med denna möjlighet följer också behovet av kunskap för att kunna identifiera bra produkter som inte innehåller ämnen som är skadliga för barns hälsa. De kommunala förskolorna ska däremot i första hand välja produkter som är centralt upphandlade, och då är det viktigt att upphandlingen görs med tydliga krav på innehåll och att resurser avsätts för att även möjliggöra uppföljning av att kraven uppfylls. Miljöstyrningsrådets rapport (2013) visar att det endast i hälften av fallen ställs miljökrav utöver att lagstiftning följs vid upphandling av produkter till förskolor. Frågan är om det är tillräckligt med tanke på att lagstiftningen inte hinner utformas för att omfatta skadliga ämnen i den takt som de kommer ut på marknaden. Tvärtom kan användningen av skadliga ämnen fortgå under låg tid innan användningen begränsas eller förbjuds genom lagstiftning. Detta skapar ett behov av att mer omfattande krav ställs vid upphandling och av goda kunskaper hos personer som är ansvariga för upphandling och uppföljning, men också av att tillräckligt med tid finns för att ägna sig åt frågan. Förskolecheferna uppger att de förlitar sig på att de upphandlade produkterna är noga kontrollerade och detta borde de också kunna göra. Detta säger dock inte att förskolecheferna själva inte behöver ha kunskaper i frågan. Produkter med hälsoskadligt innehåll är, trots allt, vanligt förekommande på förskolor (Naturskyddsföreningen, 2013) och för att garantera sunda miljöer för förskolebarnen krävs det även att förskolechefer kan göra medvetna val vid inköp och skapa rutiner för att byta ut de sämre produkterna som, uppenbarligen, letar sig in på förskolorna. Förskolecheferna uppger att samma kunskap behövs hos de personer som beslutar om hur de ekonomiska resurserna fördelas, så att de får tillräckligt med pengar för att välja den bästa produkten istället för att de, som idag, av ekonomiska skäl ofta måste välja den billigaste av produkterna som erbjuds dem. Att lyfta kunskapen i alla led är nödvändigt för att skapa en förskolemiljö utan skadliga ämnen, men jag anser att det är fullt möjligt då jag under arbetets gång har upptäckt att det finns ett stort intresse bland många personer.

Att bedöma personers attityd till en fråga är svårt, men ett försök till detta har gjorts genom att undersöka hur diskussionen kring skadliga ämnen upplevs, vilka prioriteringar som görs och upplevelsen av svårigheter och begränsningar. Eftersom samtliga förskolechefer upplever diskussionen som viktig och nödvändig samt önskar att de hade mer kunskap i frågan går det att konstatera att det finns intresse och en positiv attityd till att frågan lyfts i högre utsträckning än vad den hittills har gjorts på förskolorna. Deras uppfattning om att brist på kunskap och alldeles för generell information är något som försvårar arbetet med att minska förekomsten av skadliga ämnen på förskolan visar också en positiv attityd till att höja kunskapsnivån. Den diskussion som de möter bland annat i media upplever de däremot ofta som icke nyanserad och att det ofta förekommer falska larm om skadliga ämnen i leksaker och andra material. Detta bidrar till att de får en mer negativ attityd till informationen och att ny information inledningsvis ofta möts av misstro. Denna misstro kan bidra till att byte till andra, bättre, produkter blir en seg och långsam process, eller att det uteblir helt.

Vid inköp av leksaker prioriteras i första hand den pedagogiska nyttan som i sin tur är kopplad till läroplanen. Även tiden på förskolan används i första hand till pedagogik och till att ta hand om barnen. Båda är självklara saker som också bör ligga först bland prioriteringarna. Det kan dock vara ett problem om användningen av giftfria pedagogiska redskap inte är en självklar del av pedagogiken, och om den tid som läggs på att tillse att redskapen inte innehåller skadliga ämnen inte alls ingår i det som menas med "att lägga

tid på att ta hand om barnen”. Det visar på en attityd till att frågan om innehållet av skadliga ämnen i leksaker, elektronik och madrasser ligger avskilt från resten av förskoleverksamheten. Det kan vara värt att fundera på vad som kan göras för att förändra detta och införliva frågan som en naturlig del av barnomsorgen. Uppfattningen om att det inte finns tid till att prioritera frågan om skadliga ämnen säger också något om vilken plats frågan har i förhållande till det som menas med att lägga tid på att ta hand om barnen. Men intervjuperson 1:s inställning att det enbart handlar om att ta sig tid eftersom frågan är viktig, trots att hon uppger att hon innan Naturskyddsföreningens inventering inte hade ett särskilt stort intresse för frågan, visar att det finns möjlighet att förändra attityder genom kunskap.

Upplevelsen av svårigheter med att minska förekomsten av produkter med skadligt innehåll varierar, men intervjuperson 4, 5 och 6 är överens om att bland det svåraste är att kunna bedöma hur pass skadlig en produkt är. Det är förmodligen så att detta beror på för lite kunskap, vilket förskolecheferna själva anser att de har. Men det intressanta, anser jag, är att det även visar på en vilja att kunna bedöma farligheten, att ha den kunskapen och kunna förändra. Förskolechef 1 anser att redan tagna beslut och budgetfrågor är det som är det största hindret när det gäller att minska förekomsten av produkter med skadligt innehåll. Detta pekar på behovet av att det finns god kunskap som leder till goda beslut och krav som säkerställer bra produkter även utanför förskolan. Att medvetna beslut tas redan vid planering och upphandling och att det finns tillräckliga resurser för att ett bra resultat ska kunna uppnås. Det är enbart förskolechef 2 som inte ser några stora svårigheter med att minska förekomsten av produkter med skadligt innehåll på förskolan, men ser bristen på kunskap som ett problem. Hon upplever att det är en bra standard på allt i hennes förskola därför att den är ny och allt innehåll har kontrollerats i samband med upphandling. Förskolechef 3 tar upp svårigheten med att våga vara kritisk mot den egna verksamheten och rädslan för de negativa konsekvenser som det kan få. Det är enkelt att förstå denna rädslan. Samtidigt får det inte stoppa förskolorna från att våga ifrågasätta beslut, både sina egna och andras, eller stoppa dem från att söka kunskap och förbättringar. Naturskyddsföreningens (2013), Kemikalieinspektionens (2011 och 2013) och Miljöstyrningsrådets (2013) studier visar att förekomsten av leksaker, elektronik och madrasser som innehåller skadliga ämnen är vanlig på väldigt många förskolor och det finns därför ingen anledning att känna skam över att den egna verksamheten inte är perfekt. Det vore, tvärtom, kanske konstigt om den vore perfekt med tanke på de ämnen som används och har använts fritt i många årtionden. Förskolechefernas attityd till förbättringar på området är generellt mycket positiv och något som blir mycket tydligt under mötena med samtliga personer är deras stora engagemang för barnen och barnens bästa. Det är viktigt att ta vara på detta engagemang och ge dem rätt verktyg för att även kunna välja leksaker och andra material just utifrån barnens bästa.

Förskolecheferna ger några exempel på hur de önskar att de kunde få mer information om skadliga ämnen och vad som kännetecknar bra och mindre bra produkter. De är alla överens om att en konkret checklista som de kan använda i samband med att inköp görs vore till stor hjälp. Vidare önskar förskolechef 2, 4, och 6 en konkret lista på vilka produkter som ska undvikas och intervjuperson 2 och 6 föreslår även en pedagogisk internetsida med information. Alla förutom förskolechef 2 skulle gärna se att det fanns möjlighet att gå på en informationsträff eller utbildning som är öppen både för privata och kommunala förskolor och där informationen är anpassad till just förskoleverksamhet, de utmaningar som finns inom den samt barns utveckling. Allt detta är exempel på mycket konkret information. Önskan om konkret information och kritiken mot generell och allmänt hållen information är något som tas upp och återkommer vid flera tillfällen och det kan därför vara värt att fundera på hur detta behov kan tillgodoses av kommuner och experter. Det råder delade meningar om vem informationen bör riktas till, förskolechef eller någon annan engagerad anställd, men oavsett vad som fungerar bäst för den egna verksamheten är det viktigt att ansvaret är tydligt definierat och att det finns goda rutiner för att sprida nyttigt information vidare i verksamheten, både uppåt och nedåt.

I det stora hela är förskolecheferna överens om vilka svårigheter det idag finns vid kommunikation med myndigheter och kommunala förvaltningar. Återigen upplevs informationen som för generell och allmänt hållen men även att lagkrav och andra krav som från olika håll ställs på förskolorna går emot varandra och

gör det svårt att veta vad som ska göras eller vad syftet med kraven är. Förskolechef 1 känner att hon gärna vill ta upp att viss information från myndigheters håll som gäller barns behov kan upplevas som stötande. Huruvida de övriga förskolechefer känner likadant är oklart men det är hursomhelst viktigt att myndigheter och de personer som representerar dem är duktiga kommunikatörer och på ett bra sätt kan förklara varför vissa krav ställs. Slutligen nämns svårigheten med att påverka upphandlingar och utbud av förskolemateriel som ett problem och några misslyckade försök att påverka ges som exempel. Här skulle en öppen och god dialog verkligen behövas och om kunskapsnivån samtidigt kan höjas så finns det alla möjligheter till förändring. Viljan finns där och målet är trots allt gemensamt, att främja bättre hälsa och en sundare miljö för barn att vistas i.

4.1 Miljövetenskaplig relevans

Inledningsvis nämndes att temat för uppsatsen är miljövetenskapligt därför att det berör de miljö- och hälsoskadliga ämnen som vi släpper ut på marknaden och i vår omgivning. Genom studien har en bättre förståelse fåtts för vilken kunskap de intervjuade förskolecheferna har om skadliga ämnen i leksaker, elektronik och madrasser och inte minst inom vilka områden det saknas kunskap. Studien har också bidragit till en bättre uppfattning om hur förskolecheferna själva önskar att den kunskap som de behöver skall kommuniceras till dem. Därmed har ett litet steg tagits mot att rätt insatser sätts in som höjer kunskapen och möjliggör att bättre val görs vid inköp. Det långsiktiga målet som sträcker sig långt bortom denna uppsats är en bättre hälsa och en sundare miljö för barn att vistas i och genom detta även en hållbar utveckling av vårt samhälle. Detta mål är i sig miljövetenskapligt relevant. Det riktiga arbetet ligger givetvis på förskolorna, kommunerna och lagstiftarna, men den kunskap som studier på universiteten bidrar med har också sin plats i att detta mål uppnås för med bättre förståelse för sakers tillstånd kan bättre beslut tas och hållbarhet uppnås.

5. Slutsatser

- Samtliga förskolechefer som deltar i studien visar att de har kunskap om några vanligt förekommande begrepp som hör till diskussionen om skadliga ämnen i leksaker.
- De förskolechefer som har haft en diskussion eller samarbete med andra organisationer eller kunniga personer visar på en större kunskap i ämnet än de som inte har haft denna kontakt.
- Skadliga ämnen som kan förekomma i elektronik, elektriska leksaker och madrasser finns det idag inte kunskap om.
- Det finns inga rutiner för kontroll av innehåll vid inköp.
- Det är viktigt att chefer för både privata och kommunala förskolor får bättre kunskap som möjliggör bättre val vid inköp, och likaså ansvariga för upphandling av förskolematerial och fördelning av ekonomiska medel.
- Det finns ett behov av att bättre krav ställs vid upphandling av förskolematerial och resurser som möjliggör uppföljning av att kraven uppfylls.
- Förskolecheferna har en positiv attityd till att kunskapsnivån gällande skadliga ämnen höjs.
- Förskolecheferna uppfattar den information som de har stött på som för generell och allmänt hållen och efterfrågar mer konkret information.
- Information kan mötas av misstro på grund av upplevelsen av en icke nyanserad diskussion och falska larm om skadliga produkter vilket kan bromsa arbetet med att byta till bättre produkter.
- Det upplevs som svårt att införliva frågan om skadliga ämnen i övriga verksamheten på grund av tidsbrist.
- Många olika svårigheter finns med att minska förekomsten av saker med skadligt innehåll, bland annat att kunna bedöma farligheten, att våga vara kritisk till sin egen verksamhet och budgetfrågor.
- Konkret information i form av bland annat checklistor och anpassade utbildningar efterfrågas.
- Lagkrav och andra krav som ställs på förskolorna upplevs gå emot varandra.
- Det upplevs som svårt att påverka upphandlingar och företag som riktar sig till förskolor.

Tackord

Jag vill härmed tacka alla som med sin medverkan har bidragit till att denna uppsats har färdigställts. Ett varmt tack tillägnas mina handledare Maria Hansson Lunds Universitet och Christina Lewander Rosengren Miljöförvaltningen Malmö Stad, för deras värdefulla feedback, stöd och engagemang under arbetets gång. Jag vill även tacka Miljöförvaltningen Malmö Stad och särskilt arbetsgruppen för hälsa och omgivning för möjligheten att arbeta med uppsatsen i deras lokaler och därmed kunna ta upp alla mina funderingar med de duktiga miljöinspektörer som arbetar där. Miljöinspektör Lotta Hansson, som ofta har fått agera bollplank under dessa veckor, förtjänar ett särskilt tack. Sist, men inte minst, vill jag tacka de förskolechefer som har tagit sig tid att delta och därmed gjort denna studie möjlig. Tack!

Referenser

Jönsson, Bo. 2009. Hur påverkas fostret av hormonstörande ämnen?

<http://www.formas.se/sv/Forskning/Kommunikation1/Formasprojekt-Barn-och-kemikalier/> (Hämtad 2014-03-27)

Kemikalieinspektionen. 2011. Kemikalier i vardagen.

<http://www.kemi.se/sv/Innehall/Fragor-i-fokus/Kemikalier-i-vardagen/> (Hämtad 2014-04-17)

Kemikalieinspektionen. 2012. *Bisfenol A i leksaker och barnartiklar – behov av exponeringsminskning?*. Sundbyberg: Kemikalieinspektionen.

Kemikalieinspektionen, 2013. *Kemikalieinspektionens kontroll av leksaker 2012-2013 – i samverkan med Konsumentverket och Elsäkerhetsverket*. Sundbyberg: Kemikalieinspektionen

Livsmedelsverket. 2014. Bly. <http://www.slv.se/grupp1/Risker-med-mat/Metaller/Bly/> (Hämtad 2014-03-27)

Malmö Stad, 2012. *Förfrågningsunderlag upphandling lek och hobby*. Malmö: Centrala upphandlingsenheten

Miljöstylningsrådet, 2013. Rapport 2013:2. *Gifrfri förskola – äta, leka sova*. Stockholm: Miljöstylningsrådet

Naturskyddsföreningen, 2013. *Gifrfria barn leka bäst*. Stockholm: Naturskyddsföreningen

Naturvårdsverket. 2009. Klorparaffiner. <http://utslappisiffror.naturvardsverket.se/Amnen/Klorerade-organiska-amnen/Klorparaffiner/> (Hämtad 2014-03-27)

Stockholms Universitet. 2010. Forskare varnar för bromerade och klorerade flamskyddsmedel. <http://www.su.se/forskning/forskningsnyheter/forskare-varnar-f%C3%B6r-bromerade-och-klorerade-flamskyddsmedel-1.6412> (Hämtad 2014-03-27)

Trost, Jan. 2005. *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur

Åkesson A, Bjellerup P, Lundh T, Lidfeldt J, Nerbrand C, Samsioe G, *et al.* 2006. Cadmium-induced effects on bone in a population-based study of women. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1480481/> (Hämtad 2014-03-27)

Bilaga Intervjuguide

Beskriv vad du idag känner till om leksakers innehåll kopplat till barns hälsa.

Hur kollas leksakernas innehåll vid inköp? Finns rutiner?

Känner ni till var leksakerna kommer ifrån (tillverkningsland)?

Om leksakerna är gamla eller om föräldrar har skänkt dem, har du något förslag på hur man kan göra för att ta reda på vad leksakerna innehåller?

Beskriv förekomsten och användningen av elektronik och elektriska leksaker på förskolan.

Anser du att det kan finnas några hälsofaror för barnen kopplade till användningen av elektronik och elektriska leksaker?

Har ni diskuterat valet av madrasser som barnen sover på? Anser du att det kan finnas några hälsofaror kopplade till madrasserna?

Hur upplever du den diskussion som finns kring skadliga ämnen som förekommer i produkterna?

Känner du att det finns tid att prioritera denna frågan?

Vad är det som framför allt avgör vid valet av vad som ska köpas in?

Är det något som känns svårt vad gäller att byta ut produkter med skadligt innehåll på förskolan?

Om du skulle vilja ha information och hjälp med vad som behöver göras eller mer information om vilka ämnen som är skadliga, hur känner du att du skulle vilja ha denna information kommunicerad till dig?

Vem tycker du bör få den här informationen så att det ger mest effekt och spridning i organisationen?

LUNDS UNIVERSITET

Miljövetenskaplig utbildning

Centrum för klimat- och
miljöforskning

Ekologihuset

22362 Lund